

Peter Winch: Idea sociální vědy a její vztah k filosofii

Přeložil T. Suchomel, CDK, Brno 2004, 132 s.

Peter Winch (1926 – 1997) nepatří mezi nejpůvodnější filosofy a lze říci, že u nás je dokonce známý málo. Jeho vliv na současnou filosofii však rozhodně není zanedbatelný. K tomu, abychom zhodnotili jeho návrhy, teď konečně pomůže překlad jeho první a nejznámější knihy *Idea of a Social Science*, jež se objevila roku 1957. Další monografii napsal ostatně až o víc než třicet let později a byla věnována osobností u nás známé podobně málo – Simone Weil. *The Just Balance* (1989). Velká část jeho kratších textů vyšla ve dvou souborech: *Ethics and Action* z roku 1972 a *Trying to Make Sense* z roku 1987. Nejznámějším z esejů, jež v nich najdeme, je asi na první knihu navazující „Understanding a primitive society“ z roku 1964.

Kromě zmíněné Simone Weil a Ludwiga Wittgensteina (z valné části prostřednictvím jeho žáka Rusehe Rheese) práci autora zřejmě ovlivnili dnes zanedbávaní myslitelé britské intelektuální tradice jako Michael Oakshott nebo Robin G. Colingwood. Dlouhá léta učil Peter Winch na King's College v Londýně, kde společně s Rushem Rheesem a Normanem Malcolmem tvořil součást velké trojice wittgensteinovských interpretů. Po Rheesově smrti nastoupil na jeho místo mezi správci Wittgensteinovy pozůstalosti. Podílel se na redakci časopisu *Analysis* a byl předsedou Aristotelské společnosti. V posledních dvanácti letech života, kdy se přesunul do Spojených států, pak spolupracoval se skupinou významných amerických filosofů, čerpajících nemálo z Wittgensteina, Stanley Cavellem, Jamesem Conantem a Corou Diamond.

Jak živé je téma i zpracování *Ideje sociální vědy* bude zjevné jak tomu, kdo je obeznán s tradicí německé hermeneutiky v díle K. O. Apela nebo Jürgena Habermase, tak tomu, kdo sledoval třeba úsilí Donalda Davidsona završit své projekty tzv. jednotnou teorií myšlení, významu a jednání, tedy ustavit vědu o racionalitě. Právě otázka možnosti takové vědy, respektive otázka povahy zkoumání racionality je hlavním předmětem první Winchovy knihy. Abychom se zbavili chybného postoje k sociálním vědám a jejich vztahu k filosofii, musíme si podle něj především ujasnit povahu filosofie. Kořenem potíží, jichž nás chce autor zbavit, je totiž skutečnost, že v poslední době převládlo pojetí filosofie, které bychom mohli nazvat pozitivistickým. V úvodu knihy je ilustruje známou pasáží z Dopisu čtenáři, kterým John Locke uvedl svůj *Esej*. Hlásí se v něm na místo pomocného dělníka na stavbě vědy: jako filosof chce rovnat terén a odklízet odpadky, aby vědci mohli stavět. Obdobu tohoto postoje v anglicky mluvícím světě ve dvacátém století vidí Winch ve filosofickém hnutí, jež hodlalo šetřit vědcům čas tak, že je varuje před zdánlivými problémy, které stojí jen na výstřednostech našeho jazyka. Jazyk je ostatně nezbytným nástrojem vědce, takže opravit jeho nástroj nebo upozornit, nač se hodí a kde bude ze své povahy selhávat, je pro vědce práci nepochybně užitečné. Winch však nesohlasí s tím, že by k podstatě filosofie patřilo být takovou ancilla scientiae nebo nějakou první vědou, která by jen chystala půdu jiným vědám. Filosofie podle něj má vlastní předmět, není jen uklízečkou na pracovišti vědců. Autor nevyvrací možnost pojímat filosofickou práci takto, ukazuje pouze, že pozitivistické pojetí přinej-

menším není vyčerpávající: tedy že existuje filosofie, jež takto na vědě neparazituje. Nabízí oblast filosofie, která je na vědě nezávislá, totiž metafyziku a epistemologii. Dějiny těchto oborů podle něj očividně vyvracejí představu, že by metafyzika s epistemologií byly jen filosofie vědy. A domněnku, že jsou to obory falešné a prázdne, odbývá poukazem na skutečnost, že jejich témata se vynořují stále znovu. Tak se přeneseme přes námitku, že vše mimo vyjasňování pojmů, jež používají vědci, je pouze dočasným stádiem ve vývoji poznání. Dál bude razit vlastní pojetí, podle něhož je filosofie objasňováním pojmů vůbec, jednou formou racionality vedle jiných (zajisté vědy, umění a náboženství). Filosofie prý není laboratorní ukližečkou ani tmářskou falešnou vědou, která se standardní vědou soupeří. I tam, kde se filosof s vědcem zabývají stejným předmětem, zajímají je různá témata: vědce konkrétní jednotliviny, fakty a jejich zákonitosti, zatímco filosofa pojmy, jimiž se postihují. Fyzik se stará o skutečnost, filosof o pojem skutečnosti. Podle Winche však nepředává filosof své výsledky vědci, aby mu sloužila jako kritéria, nýbrž autonomně zkoumá podmínky možnosti existence něčeho, co by mohlo běžně sloužit jako kritéria.

Kořen potíží vztahu filosofie a společenských věd pak Winch vidí ve filosofickém obratu, k němuž došlo někdy během první půle dvacátého století, kdy filosofové došli k závěru, že pojmy patří svou povahou do společenského života a lze je filosoficky objasňovat jenom z něj. Držíme-li se totiž kritizovaného pojetí filosofie jako ukližečky, můžeme tady vidět historický zlom, kdy filosofii nahradí sociologie. V první kapitole knihy se však formuloval rozdíl mezi empirickým a pojmovým zkoumáním. Pokud na něj přistoupíme, můžeme problém vztahu sociologie a filosofie odbýt návrhem, že prostě došlo jen k přesunu zájmu filosofů, kteří se začali zaobírat stejným předmětem jako určitá skupina vědců (a to jiná skupina vědců než dosud) a nedělají to, aby určili zákonitosti fungování předmětu zájmu těchto vědců (tedy zákonitosti fungování společnosti), nýbrž aby lépe zkoumali trvalý předmět svého zájmu: pojmy. Autorova teze je však silnější: sociologie je „odložené dítě“ filosofie. Její hlavní téma – obecný výklad sociálních jevů – je podle něj tématem filosofickým, konkrétně tématem epistemologie. Sociologové i filosofové totiž prý společenské jednání zajímá jako chování, jež má pro své aktéry smysl, tedy jako jednání, které činitele zavazuje: jako jednání řízené pravidly, jež činitel přinejmenším může v reflexi formulovat. Nemusí tak ovšem skutečně činit, stačí pouhá možnost. Abychom rozhodli v konkrétním případě, zda je nějaké chování jednáním podle pravidla, musíme vědět, zda dává smysl rozlišovat v tomto případě mezi jednáním správným a nesprávným – a takového rozlišení zde zřejmě musí být schopen sám aktér (což už však v knize přímo řečeno není).

Dál autor vysvětluje, proč se pro výklad povahy společenského chování nehodí metody přírodních věd. Důvodem je mu hlavně nemožnost redukovat vztah jednání k jeho důvodu či motivu na vztah jednoho fyzikálního děje k jinému stavu či ději ve fyzickém světě. Krom argumentů založených na vyvracení dnes už zastaralého psychologismu a poukazu na nedostatečnost dokladů, které do doby sepsání knihy nabídli vědci, je páteří jeho argumentace vyvracení dispoziční analýzy jednání: Uvést motiv nebo důvod svého jednání nebo jednání někoho druhého je přece něco podstatně jiného než nalézt jeho příčinu či mechanismus, který k oné události, kterou interpretujeme jako určité jednání, vedl. Z důvodu či motivu nemůžeme jednání vyvo-

dit, jako to může udělat přírodovědec, říká autor. Má-li někdo motiv či důvod něco udělat, neznamená to, že to udělá – zatímco přírodovědná vysvětlení stojí na tom, že pozorování určitého stavu věcí nás (známe-li přírodní zákonitosti) nutně vede k předpovědi jiného stavu věcí. Aní když se vzdáme snahy redukovat společenské jednání na fyzické pochody a uznáme potřebu vykládat je z institucí, nemůžeme údajně aplikovat model přírodních věd: naše instituce jsou ovlivněny naší situací ve fyzickém světě a společenstvím druhých; při jejich výkladu je tedy totožnost vykládaných jevů podstatně určena institucemi, na nichž se podílí ten, kdo je vykládá. Společenské jevy se prý podstatně liší od jevů přírodních v tom, že je dokáže identifikovat jenom ten, kdo se na nich podílí. Rozumět nějakému jednání, tedy vidět jeho smysl, znamená podle Winche situovat je do sítě důvodů, motivů a závazků, což vyžaduje jeho zasazení do institucí, na nichž se podílí sám interpret. Záměr porozumět určitému jednání tudíž někdy může na interpreta klást nárok, aby se naučil podílet na institucích, jež mu byly dosud cizí.

Snad takový stručný nástin zaměření knihy k jejímu uvedení postačí. Je tenká, napsaná elegantním jasným stylem, nezatíženým technickým žargonem. Překlad je srozumitelný a pokud někde klopýtne, je to vždy zjevně dáno poctivou snahou o přesnost, což je třeba ocenit, i kdyžby její výsledky občas budily pozornost. Jeden případ nedokáži nezmínit. Asi není vhodné překládat „rule-following“, respektive frázi „to follow a rule“, jako „následování pravidla“. Češi se přece pravidly *řídí*, zatímco *následovat* mohou nanejvýš příkladů.

Petr Glombíček

Donald Davidson: Subjektivita, intersubjektivita, objektivita

Preložili J. Kolář a T. Marvan, *Filosofia*, Praha 2004, 280 s.

Donald Davidson je prítomný aj v domácom prostredí, lebo v roku 1997 ARCHA v edícii *Filosofia* do vrecka vydala súbor statí s názvom *Čin, myseľ, jazyk*. Napriek tomu je Davidsonovo dielo, ktoré výrazne ovplyvnilo podoby a témy najmä anglosaskej filozofie, ale aj iné odbory, napr. lingvistikú, teóriu literatúry, umenovedu, recipované v našom kontexte len útržkovito a nesústavne, ba neraz sa „osvojuje“ aj spôsobom celkom neprímeraným: asimilovaním fráz, celkom na hlavu postavených nepochopených tém a pojmov, akými sú princíp charity, anomálny monizmus, radikálna interpretácia, vzťah medzi významom, poznaním a pravdou, neurčitost' interpretácie, dichotómia schémy a obsahu, koherenčná koncepcia poznania, Great Fact, intencie vs. konvencie výpovedí, pripisovanie propozíčných postojov atď. Porozumieť Davidsonovým ideám a argumentácii v prospech ponúkaných riešení v otázkach poznania, jazyka, mysle, sémantiky a teórie konania, filozofie mysle totiž predpokladá solídne znalosti najmä analytickej filozofie, logiky a jej nástrojov, prostredníctvom ktorých sa artikulujú problémy a východiská riešení. A podmienka sine qua non je oboznámenosť s prácami W. V. O. Quina, Davidsonovho učiteľa. Istá nepreniknuteľnosť pre našinca